

Κρίση, Χρέος και Πόλεμος (ταξιμός ή όχι):

Απάντηση σε γράμμα αναγνώστη

Ανήμερα τα Χριστούγεννα που μας πέρασαν, ο αναγνώστης μας Δημήτρης Χ. αποφάσισε να μας πει τη γνώμη του για το κείμενο «η Χοντροκέφαλη κυρία Μέρκελ στις Πορτοκαλί Σελίδες» του τεύχους 44. Το γράμμα του και η απάντησή μας δεν χωρούσαν στο προηγούμενο τεύχος, αλλά παραμένουν επίκαιρα, οπότε τα παραθέτουμε εδώ, με διπλό σκοπό. Από τη μια χρησιμοποιούμε την ευκαιρία για να πούμε λίγα επιπλέον πράγματα για την «κρίση χρέους» και τις «διαπραγματεύσεις». Από την άλλη δείχνουμε πόσο ωφέλιμοι είναι για εμάς οι αναγνώστες που κάνουν τον κόπο να μας πουν οργανωμένα τη γνώμη τους. Από τα Χριστούγεννα και μετά συζητήσαμε όλοι μαζί τους προβληματισμούς του Δημήτρη, προβληματιστήκαμε και εμείς... και αλλάξαμε λιγάκι γνώμη. Με άλλα λόγια, μας βοηθούν οι αναγνώστες που κάνουν τον κόπο να μας πουν τι σκέφτονται. Και με κάποιον έμμεσο τρόπο είναι και οι δικές τους γνώμες που εκφράζονται στο περιοδικό. Οπότε αν υπάρχουν και άλλοι προβληματισμοί, εδώ είμαστε.

Ξεκινάμε με το γράμμα του Δημήτρη:

Χαιρετώ.

Μιας και είμαι τακτικός αναγνώστης πήρα το θάρρος να μοιραστώ κάποιες σημειώσεις και προβληματισμούς μαζί σας με αφορμή ένα άρθρο στο τεύχος 44.

Λέτε στο τελευταίο τεύχος λοιπόν, στο άρθρο «η χοντροκέφαλη κυρία Μέρκελ στις πορτοκαλί σελίδες», στην παράγραφο 4:

«Το γερμανικό κράτος προφανώς δεν εξεπλάγει. Επί χρόνια παρακολουθεί τους "εταίρους" να χρεοκοπούν ο ένας μετά τον άλλο. Και ανταποκρίνεται επιβάλλοντας μνημόνια. Δηλαδή συμφωνίες περαιτέρω δανεισμού και παράλληλα περαιτέρω αποδυνάμωσης της κρατικής προστασίας των επιμέρους εθνικών αστικών τάξεων. Οι επιμέρους εθνικές αστικές τάξεις έπειτα μετακυλύουν το κόστος των νέων βραχυπρόθεσμων όρων συνύπαρξης με την Γερμανία στο εσωτερικό τους, στην εργατική τους τάξη και τη στρατιωτική της διαχείριση.»

Η ένστασή μου είναι πολιτικής φύσης. Σίγουρα το μνημόνιο είναι μια συμφωνία δανεισμού. Σκέτη όμως; Είναι συμφωνία αποδυνάμωσης της κρατικής προστασίας της εθνικής τάξης λόγω δανεισμού; Είναι έκθετο, λοιπόν, το «ντόπιο» κεφάλαιο. Σε σχέση με ποιον; Γιατί σε σχέση με την εργατική θα έλεγα πως όχι μόνο δεν είναι συμφωνία αποδυνάμωσης της κρατικής προστασίας αλλά ακριβώς το αντίθετο: το πιο γαμάτο πολιτικό εργαλείο για ακραία ταξική υποτίμηση (τα γράφετε κι εσείς, ας μην επεκταθώ)

Ακόμα και σε σχέση με τους ανταγωνιστές της: προφανώς η γενική καπιταλιστική κρίση επηρεάζει (φραντάζομαι) περισσότερο τους μέτρια ανεπτυγμένους καπιταλισμούς (εννοώντας εθνικό κεφάλαιο) αλλά δεν βλέπω πως αυτό (το κεφάλαιο) στερείται κρατικής προστασίας. Σε ποιο επίπεδο; Αναγκάζεται το κράτος να αποσύρει μέτρα προστασίας του κεφαλαίου; Και όλες αυτές οι πολιτικές ιδιωτικοποίησης κλπ τι είναι; Τελοσπάντων, τι εννοεί ο ποιητής σε αυτό το σημείο;

Με προβληματίζει επίσης και ο τρόπος που το συντάξατε: ... μετακυλύνουν το κόστος των νέων βραχυπρόθεσμων όρων συνύπαρξης με την Γερμανία στο εσωτερικό τους, στην εργατική τους τάξη και τη στρατιωτική διαχείριση.

Αυτό που συμβαίνει δηλαδή δεν είναι γενική καπιταλιστική αναδιάρθρωση εις βάρος της εργατικής τάξης, αλλά: κάποιοι κακοί δανεισμοί (απ' την σκοπιά των συμφερόντων του ντόπιου κεφαλαίου), που στη συνέχεια όπως ο μπακάλης της γειτονιάς αποφασίζει (το κεφάλαιο) να μετακυλύσει την «αύξηση του φπα στον πελάτη» έτσι και εμείς πληρώνουμε τους... επαχθείς όρους του δανεισμού. Περί αυτού πρόκειται; Δηλαδή, απ την πλευρά μας (γιατί αυτό είναι το θέμα) αρκεί:

- 1) Να βγούμε απ την Ε.Ε;
- 2) Να καταγγείλουμε τη σύμβαση;
- 3) Να μη δώσουμε φράγκο στους τοκογλύφους;
- 4) Να κουρέψουμε το χρέος;
- 5) Να διαπραγματευτούμε το μνημόνιο;
- 6) Να είμαστε έτοιμοι όταν ξεσπάσει ο πόλεμος;

Όλα τα παραπάνω είναι με τη σειρά, ό,τι προτείνει η αριστερά (ντάξει εκτός του 6), σε όλο το φάσμα της-τουλάχιστον το κομματικό/κοινοβουλευτικό.

Εν τέλει, γιατί εγώ από οικονομικά είμαι λίγο σκράπας (λίγο μαρξ έχω διαβάσει και αυτόν κακά), αν το ντόπιο κεφάλαιο, η χώρα, το κράτος (you name it) είναι εξαρτημένο απ' τη Γερμανία, την Μέρκελ, το γερμανικό κεφάλαιο (you name it again) τότε αρκεί μια αποφασισμένη κυβέρνηση με τον ...λαό ξωπίσω της για να εχμ.. διαπραγματευτεί τη θέση της χώρας στον πανευρωπαϊκό (ας μη πω παγκόσμιο) καταμερισμό της εργασίας;

Εν τέλει, το πρόβλημα του καπιταλισμού είναι το χρέος και η μη δυνατότητα αποπληρωμής/εξυπηρέτησης από τα κράτη ή κάτι περίεργα για ποσοστά κέρδους που έγραφε και ο Μαρξ; Ρωτάω, γιατί νομίζω πως η απάντηση σε αυτή την ερώτηση είναι ενδεχομένως η πιο κρίσιμη για μια ταξική πολιτική.

Πάντως, το έδαφος για τον παλλαϊκό αγώνα για εθνική ανεξαρτησία είναι ήδη στρωμένο με πολλούς και διάφορους τρόπους. Όλη η πολιτική της αντικαπιταλιστικής αριστεράς και ίσως ένα κομμάτι της αναρχίας επαναλαμβάνει με θρησκευτική ευλάβεια «έξοδο από το ευρώ, κάτω το δντ, κοινωνικοποίηση των τραπεζών κ.λ.π». Η εργατική τάξη δεν ξέρω τι λέει :P

Τέλος, μιας και είστε μερακλήδες και διαβάσετε τις πορτοκαλί φυλλάδες, δείτε αυτό το ενδιαφέρον οικονομικό χρονικογράφημα από Bloomberg:

<http://www.bloomberg.com/news/2011-11-07/europe-timeline-maastricht-to-papandreou.html>

Δημήτρης Χ.

Φίλε Δημήτρη.

Το βασικό πρόβλημα κατά τη γνώμη μας, είναι ότι ο Μαρξ έχει πρόβλημα. Ακριβέστερα, ο Μαρξ έχει προβλήματα, αλλά ένα από τα σημαντικότερα είναι η επιμονή του να αγνοεί το έθνος κράτος και τον ιμπεριαλισμό του. Μην μπερδευτούμε εδώ: πολύ μας αρέσει η περιγραφή της σχέσης κεφάλαιο από τον Μαρξ και την έχουμε χρησιμοποιήσει πολλές φορές ήδη από την αρχή της «κρίσης χρέους» για να περιγράψουμε το τι μας συμβαίνει.¹ Γρήγορα όμως καταλάβαμε ότι αυτή η περιγραφή μάς έπεφτε λειψή.²

Σήμερα, η γνώμη που υπάρχει πίσω από τα όσα γράφονται στο περιοδικό είναι ότι το «παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα» που βρίσκουμε στον Μαρξ και ειδικά στους μαρξιστές (και του οποίου το «ποσοστό κέρδους πέφτει»), μπορεί να είναι καλό για ορισμένες αφετηριακές θεωρητικές σκέψεις, στην ουσία όμως δεν είναι παρά ένα αφηρημένο ανιστορικό σχήμα του οποίου η χρησιμότητα περιορίζεται στους καιρούς της ομαλότητας και αυτό στην καλύτερη περίπτωση. Πολύ καλύτερη σχέση με την πραγματικότητα έχει κατά τη γνώμη μας η υπόθεση σύμφωνα με την οποία η διαχείριση του «παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος» γίνεται στην πραγματικότητα από επιμέρους έθνη κράτη τα οποία βρίσκονται σε διαρκή μεταξύ τους σύγκρουση. Η ιδέα είναι ότι, η κρίση είναι μεν παγκόσμια, η αντιμετώπισή της όμως γίνεται κατά τόπους, από τις οργανώσεις των κατά τόπους εθνικών αφεντικών.³

Από εκεί και πέρα προσπαθούμε να βάσουμε σε εφαρμογή αυτή τη σκέψη σε κάθε τεύχος του περιοδικού. Εδώ που τα λέμε, τα περισσότερα από τα λεγόμενά μας δεν είναι παρά προσπάθειες να μιλήσουμε για τον καπιταλιστικό κόσμο με βάση μια ιστορική ταξική ανάλυση που έχει στο επίκεντρο το έθνος κράτος και τη σύγκρουσή του, από τη μια με τους ομοίους του και από την άλλη με την εργατική τάξη που διαφεντεύει (σίγουρα πάντως το «παγκόσμιο κεφάλαιο» το έχουμε ξεγράψει). Παραδείγματα υπάρχουν πολλά, κάποια βρίσκονται στις υποσημειώσεις του κειμένου το οποίο σε ξένισε, οπότε ας μην επεκταθούμε εδώ.

Για το ίδιο το κείμενο τώρα, ας πούμε κατ' αρχήν ότι δεν θέλουμε να παραστήσουμε πως ό,τι λέμε είναι γραμμένο σε πέτρα. Αυτό που συμβαίνει με εμάς είναι το ακριβώς αντίθετο: όσα γράφουμε βρίσκονται διαρκώς υπό διαπραγματεύση. Το γεγονός ότι παρόλ' αυτά, ορισμένες φορές φαίνεται σαν διαθέτουμε κάποια σκληρή θεωρητική γραμμή είναι ένα πραγματικό θαύμα που πρέπει να πιστωθεί αποκλειστικά στο μεγαλείο της αυτοοργάνωσης (αυτό είναι αστεϊάκι).

Στο ζουμί τώρα, η διατύπωση που έχεις βάλει στο μάτι («η μετακύλιση του κόστους του πλακώματος») είναι όντως προβληματική και δεν εκφράζει αυτό που όντως εννοούσαμε.⁴ Πράγματι, αν όντως τα αφεντικά μας μετακυλίζουν το κόστος της ήττας τους, αρκεί να τους βοηθήσουμε, ώστε να μη χάνουν και εμείς να περνάμε καλά. Ας δοκιμάσουμε λοιπόν μια εναλλακτική διατύπωση. Ας υποθέσουμε ότι το «ποσοστό κέρδους» πέφτει παγκοσμίως και τέλος πάντων η καπιταλιστική κρίση είναι παγκόσμια. Αυτή είναι μια εξέ-

λιξη την οποία τα κατά τόπους εθνικά αφεντικά και οι πολιτικές τους οργανώσεις θα πρέπει να αντιμετωπίσουν ενώ συγκρούονται, πρώτα με την εργατική τάξη στο εσωτερικό και έπειτα με τους ομοίους τους στο εξωτερικό. Οπότε τα αφεντικά μας (η ελληνική αστική τάξη και το κράτος της) πλακώνονται με τους ομοίους τους, καταρχήν με οικονομικό τρόπο και βλέπουμε. Σε αυτόν τον πόλεμο χρησιμοποιούν την υποτίμηση της εργατικής τάξης, ντόπιας και ξένης, ως περίπου το μοναδικό τους όπλο (να μια διατύπωση πιο επιτυχημένη από την «μετακύλιση»). Πράγματι, η υποτίμηση της αξίας της εργατικής μας δύναμης (βασικά με κλωτσιές) μειώνει το κόστος εργασίας, κάνει τον ελληνικό καπιταλισμό ανταγωνιστικότερο, αυξάνει τις εξαγωγές, είναι ο τρόπος των ελληνικών αφεντικών να αντιμετωπίσουν την «παγκόσμια καπιταλιστική κρίση» και φυσικά τους ομοίους τους. Τι πρέπει λοιπόν να κάνουμε;

1. «Να βγούμε από την Ε.Ε.» Όχι, αυτό θα το αποφασίσουν τα αφεντικά μας όταν αποφασίσουν ότι η συνύπαρξη με τη Γερμανία δεν συμφέρει πλέον. Κατά τη γνώμη μας έρχεται αυτή η ώρα, και το λέμε παρακάτω στο κείμενο που σε προβληματίζει: «Η απόφαση για το τέλος αυτής της τελευταίας θλιβερής φάσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ανήκει τόσο στη Γερμανία, όσο στους λοιπούς «ευρωπαϊούς εταίρους». Και μην αμφιβάλτε, θα είναι το τέλος που αρμόζει σε κάθε ιδεολογία περί «εξάρτησης», δηλαδή μια λαμπρή παλινόρθωση του έθνους κράτους και της ένοπλης ισχύος του, ένας «παλλαϊκός αγώνας για την εθνική ανεξαρτησία», μια φρίκη άνευ προηγουμένου. Θα είναι η ώρα που «το ευρώ» (δηλαδή η πολύμορφη συμφωνία που έως τώρα εξασφάλιζε την εξωτερική αγορά του γερμανικού κεφαλαίου με ειρηνικό τρόπο) «θα μπορεί να θωρακιστεί μόνο με τα τανκς»».

2. «Να καταγγείλουμε τη σύμβαση» Όχι βέβαια. Τα αφεντικά μας, που είναι οι αρμόδιοι για να «καταγγείλουν τη σύμβαση», δεν έχουν καταγγείλει τη σύμβαση, άρα μέχρι στιγμής τους αρέσει. Και εδώ που τα λέμε γιατί να μην τους αρέσει; Τα σοβαρά τμήματα του ελληνικού κεφαλαίου το πάνε πολύ καλύτερα απ' ό,τι θα τα πήγαιναν δίχως την κάθετη πτώση του κόστους εργασίας, ενώ εμάς μας έχει κοπεί η ζωή στο μισό. Εμάς από την άλλη (της εγχώριας πολυεθνικής εργατικής τάξης) δεν μας πέφτει λόγος, γιατί είμαστε κάτι μαλάκες αντιμνημονιακοί που δεν έχουν καταλάβει καν τι συμβαίνει γύρω τους. Το πολύ πολύ να καταγγείλουμε οι μισοί τους άλλους μισούς επειδή «είναι μαύροι και μας παίρνουν τις δουλειές». Σε κάθε περίπτωση, όπως είπαμε και μόλις από πάνω, έχουμε τη γνώμη ότι έρχεται η ώρα που τα αφεντικά μας θα αποφασίσουν «να καταγγείλουν τη σύμβαση». Αυτό γιατί ο ανταγωνισμός τους με τους ομοίους τους όλο και λιγότερο μπορεί να διεξαχθεί επιτυχημένα όντας εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης, αδυνατώντας να επιβάλλουν δασμούς στις εισαγωγές και έχοντας το ίδιο νόμισμα με τη Γερμανία. Η απόδειξη γι' αυτήν την αδυναμία τους είναι εμπειρικά αντιληπτή: η τεράστια ανεργία (που πρέπει να ερμηνεύεται και ως αδυναμία εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης) και η αδυναμία βελτίωσης του «εμπορικού ισοζυγίου» (η αδυναμία αύξησης των ελληνικών εξαγωγών σε σχέση με τις εισαγωγές). Όλα αυτά παρά την κάθετη πτώση του κόστους εργασίας.⁵ Ευτυχώς για τα αφεντικά, υπάρχουν ακόμα πιο γαμάτα εργαλεία για την ταξική υποτίμηση από το «μνημόνιο», με πρώτο την «υποτίμηση του νομίσματος» στο μισό ή και λιγότερο, δηλαδή το αντιστοίχου μεγέθους κόψιμο των ήδη πετσοκομμένων μισθών (προφανώς αυτό το νόμισμα δεν θα είναι πλέον το ευρώ, αλλά η δραχμή- στο πενηντάρικο, η κεφαλή του στρατηγού Γρίβα). Το ζήτημα για τα ελληνικά αφεντικά σήμερα είναι ο πολιτικός τρόπος με τον οποίο αυτά τα εργαλεία θα εφαρμοστούν. Επίσης το ποιος από τους εγχώριους υπαλλήλους τους θα είναι «ο μεγάλος άνδρας» (ή μήπως ο Μουτζούρης;) που θα αναλάβει την ευθύνη. Και τέλος υπό ποιες συνθήκες θα γίνει η ανάληψη. Προφανώς θα είναι συνθήκες έκτακτης ανάγκης, ανάκτησης της εθνικής ανεξαρτησίας και πάει λέγοντας (μπας και το ξανάπαμε;).

Τα σημεία 3, 4, 5 είναι ίδια με τα 1 και 2, οπότε ας μην συνεχίσουμε την άχαρη διαδικασία. Σε κάθε περίπτωση, εφόσον είναι τα αφεντικά μας που πλακώνονται με τους ομοίους τους, εφόσον οι όροι «χρέος», «κούρεμα», «μνημόνιο» είναι οι όροι με τους οποίους γίνεται το πλάκωμα και εφόσον ο ρόλος της πολιτικά ανυπαρκτής εργατικής τάξης είναι να υποτιμάται έως τα βιολογικά της όρια, από που κι ως που το συμπέρασμα είναι ότι πρέπει να συνταχθούμε με τα αφεντικά μας, να υιοθετήσουμε το λεξιλόγιό τους και μετά τις «λύσεις» που μας προτείνουν;

Αυτό ακριβώς βέβαια, η υιοθέτηση του λεξιλογίου των αφεντικών, είναι το σπορ στο οποίο διαπρέπει η αριστερά από την αρχή της κρίσης, με τα γνωστά αποτελέσματα. Με έναν παράξενο (ή όχι και τόσο) τρόπο, η ταξική ήττα στην Ελλάδα ξεκινάει από το λεξιλόγιο.

Τώρα, αυτό που θα έπρεπε να έχουμε κάνει εμείς από την αρχή της κρίσης ήταν να αρνηθούμε την υποτίμησή μας. Να αρνηθούμε την μείωση των μισθών, την κατάρρευση των μηχανισμών πρόνοιας και γενικά την υποτίμηση της εργασίας του συνόλου της εργατικής τάξης (πρώτα των μη χριστιανών ορθόδοξων). Να εντοπίσουμε τους μπάτσους στους δρόμους σαν το πιο υλικό παράδειγμα της στρατιωτικής μας διαχείρισης κλπ κλπ. Αυτό θα στερούσε την ελληνική αστική τάξη από το βασικό της όπλο στον πόλεμο με τους ομοίους της και θα την ανάγκαζε να στραφεί στο εσωτερικό, δηλαδή εναντίον μας, με όρους ζωής και θανάτου. Κάτι τέτοιο βέβαια, εκτός από τρομακτικό, ήταν απολύτως αδύνατο πολιτικά· γιατί ούτε στην αρχή της κρίσης, ούτε τώρα, υπάρχει κάποιο «εμείς» από τη μεριά της εργατικής τάξης, ικανό να σηκώσει στ' αλήθεια το τρομερό βάρος μιας τέτοιας επιλογής. Το «εμείς» που υπάρχει είναι το εθνικό «εμείς» και είναι αυτό το εθνικό «εμείς» που ρωτάει και απαντάει τις ερωτήσεις 1 έως και 5 που θέτεις. (Πρόσεξέ τις αυτές τις ερωτήσεις: από τη σκοπιά της εργατικής τάξης, απλά δεν έχουν νόημα).

Το κείμενο για το οποίο μιλάμε, ήθελε να δείξει ότι το οικονομικό λεξιλόγιο των πορτοκαλί σελίδων είναι κατασκευασμένο για να δημιουργεί μια ψευδαίσθηση ταυτιζόμενων συμφερόντων μεταξύ εθνικών αφεντικών και εργατικής τάξης. Επίσης ήθελε να δείξει ότι η πραγματική κατάσταση που περιγράφεται από αυτό το λεξιλόγιο είναι μια κατάσταση βαθιά εμπόλεμη. Ότι όταν μιλάμε για έθνη κράτη, το «χρέος» δεν βρίσκεται καθόλου μακριά ως έννοια από τα «κανόνια». Και ότι τελικά, όσο δεν ανακαλύπτουμε το «εμείς» της εργατικής τάξης, το μόνο που θα μας μένει θα είναι η απάντηση του ερωτήματος 6 (εκεί να δεις γέλια).

Από την άλλη, είναι γεγονός ότι, παρά τις προθέσεις μας, καταφέραμε να δημιουργήσουμε ενστάσεις σε εσένα, άνθρωπο που, όπως φαίνεται από το mail του α. καταλαβαίνει μια χαρά, τόσο τα λεγόμενά μας, όσο και τις πολιτικές επιπτώσεις των θεωριών της εξάρτησης και β. κάνει τον κόπο να μας πει τη γνώμη του ανήμερα Χριστούγεννα. Οπότε πιθανότατα κάναμε κάτι λάθος. Ας ελπίσουμε ότι επιτέλους το διορθώσαμε και ότι δεν θα επαναληφθεί, γιατί κατά τα άλλα πρέπει να ξέρεις ότι συμφωνούμε μαζί σου.

Αυτά λοιπόν, και ελπίζουμε να μην μας κατατάξεις αμετάκλητα στους αντιμνημονιακούς (ω της ατελεύτητης φρίκης).

antifa scripta

¹ Για παράδειγμα το κείμενο «Η κρίση, η κρίση!», Antifa #17, 6/2010 είναι γραμμένο κατ' αυτό τον τρόπο.

² Για τα προβλήματα του Μαρξ, ένα συνοπτικό και διαφωτιστικό κείμενο είναι το «Μεταθανάτιες Σημειώσεις περί Πυρηνικού Πολέμου» στο George Caffentzis, *Η Εργασία, η Ενέργεια, η Κρίση και το Τέλος του Κόσμου*, Αρχείο 71, 2012.

³ Φυσικά και αυτή η ιδέα μπορεί να βρεθεί στον Μαρξ. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι το τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου τόμου του Κεφαλαίου είναι γραμμένο ακριβώς αναγνωρίζοντας τη θεμελιώδη σημασία της κρατικής βίας για την λειτουργία του κατά τα άλλα αφηρημένου συστήματος που περιγράφεται στο *Κεφάλαιο*.

⁴ Αυτό δεν το είχαμε παραδεχτεί στην αρχική μας ιδιωτική απάντηση στον Δημήτρη, αλλά όταν υπάρχει καλή πίστη ποτέ δεν είναι αργά. Σε ετούτη εδώ την απάντηση πάντως, αποκρητύουμε μετά βδελυγμίας και δια παντός κάθε αναφορά σε «μετακύλιση του κόστους του πλάκωματος». Ελπίζουμε αυτή η όχι και τόσο βαθιά αυτοκριτική να εκτιμηθεί δεόντως.

⁵ Το 2014, οι εξαγωγές του ελληνικού κεφαλαίου μειώθηκαν κατά 2,3%. «Αυξήθηκαν κατά 6,6% οι εξαγωγές τον Νοέμβριο λόγω πτώσης του ευρώ», *Καθημερινή*, 10/1/2015.